

El *capgròs*(ALDC, VII, 1610. El *capgròs*)

El *capgròs*, ‘larva de la granota’, basa les seves denominacions en: **1)** la dimensió del cap; **2)** una metàfora; **3)** der. dim. de noms de la granota; **4)** altres.

1) *Capgròs* (s. XIX) defineix la notable magnitud del cap respecte a la resta del cos (cf. oc. *capgròs*, *cap d’ase*, *testa d’ase*), compost del der. del llat. vg. CAPU (< CAPUT) i GROSSU; el mateix concepte es pot expressar amb un der. o un compost: *cabot*, amb el suf. augmentatiu *-ot* (< -OTTU) i sonorització de *-P*-esdevinguda intervocàlica (com en *cabussar*, *acabar* [< llat. vg. *ACCAPARE], a oposar a *capot* ‘cap gros’); *cobot* 188, per assimilació; *cabota* 170, *caboto* 79, formats sobre *cabot* amb canvi al *f.* per atracció de *granota* i reformulació del *m.* des de *cabota*, respectivament; *cabut* 167, 168, 186, amb el suf. *-ut* (< -UTU), de caràcter intensiu (com *pelut*, *orellut*, *panxut*); *capbussó* 17, var. de *cabussó*, de verbal dim. de *cabussar*; entre els compostos, destaca, per la seva extensió, *cap de bou* (var. *cap de biou* 2, on *biou* és occitanisme [< BŎVE], però no la lexia complexa, que no es troba en oc. i sí en cat. com a nom de peix [*capbou*, *Eutrigla gurnardus*, Duran, 2010, II: 263] i com a llinatge antic bal. [DCVB]); *papibou* 37, amb assimilació de bilabials i, amb canvi de nucli, *ull de bou* 16, 32. La comparació del cap amb la *carbassa* (< preromà *CARAPACCIA) és l’origen del der. *carbassuda* 43, amb el suf. *-uda* (< -UTA) (cf. *cabut*). *Cabot* ‘gobi’ ja es documenta al s. XVI en mall. (cf. “*Cabôt*. Aucéll. [...] Péix de mar [...]”, Figuera, 1840) i en val. al s. XIX (“*Cabôt*. Capiton [pez]”, Escrig, 1851).

2) La metàfora amb utensilis de cuina afecta, per la seva notable àrea, *cullereta* (s. XV), dim. de *cullera* (< COCLEARIA, der. de COCHLEA ‘conca, petxina, caragol’); var.: *cullereta d’aigua* 148; der. dim. *cullerot*, *cullerotet* 173, *cullerola* 105 i l’interferit arag. *cutxareta* 100. Davant l’ús freqüent del dim. per a referir-se a aquesta larva, ens preguntem si el suf. *-ot* no seria un supervivent del seu valor dim., com encara trobem avui en ross. i en cat. ant. *Perot*, *Joanot*; *casseroleta* 7, dim. de *casserola*, que alhora ho és de *cassa*, d’origen incert; *escudelleta* 113, dim. de *escudella* (< SCUTĒLLA ‘copeta, tasseta’).

3) Tractant-se de la larva comparada amb la fase final adulta, resultat d’una metamorfosi, és freqüent la formació de der. a partir del nom de la *granota* (cf. mapa 1055): *granoteta* 106, 108, 115, *granoteta*

en (amb) rabo 171 (*rabo* ← cast. < potser RAPUM ‘nap’); i els dim. *granotet* 81, *granotí* 82, a partir de *granot*; *granyot* 25, per masculinització de *granyota*. De *rana* 124, *raneta* 93; de *sapo*, *sapet* 187, *sapet d’aigua* 149; de *calàbot/calàpot/galàpet*, *calabotí*, *calapotí* 75, 82, *calapetó* 73, 83, 84, *galapatí* 98 (veg. mapa 1055). *Renoc* 161, 172 és un der. de *rana* (veg. *ranoc*, mapa 1054) amb el suf. *-oc* (veg. *renacua*[χ]o).

4) Queden altres denominacions: *samaruc* (s. XIX), nom val., d’origen incert, parent del cast. i port. *saramugo*, però que pot correspondre a una altra espècie; *greixando* 31, més que un der. de *greix* amb el suf. *-ando* (DCVB), procediria del preromà KRAKSANTOS ‘gripau o mena de batraci’ (DECat); *bernat* 47, possible mot onomatopèic referit pròpiament a l’adult i a una imitació del seu crit, amb floreig verbal amb el nom de persona.

Finalment, cal esmentar els estrangerismes: *giri* 85 ← it. *girino*, der. de *giro* ‘cercle’; *tetard* 5, 11 ← fr. *têtard*, der. de *tête* ‘cap’ (< TĒSTA) més el suf. *-ard*; *renacua*[χ]o 190 ← cast. *renacuajo*, canvi de **ranecuajo*, der. de *ranueco*, format sobre *rana*.

Per als significants i comentaris corresponents a ‘capgròs’ a la Romània, veg. Médélice, 2009.

Geolingüísticament, el Principat se serveix de *cap de bou* en ross., *capgròs* en cat. central i *cullereta* a la seva part meridional, lexema que coneix una àmplia extensió en el cat. occ., completat amb l’afí *cullerot* i unes petites àrees de *cabot* que coincideixen amb el mall., però que no han de ser atribuïdes allà a la colonització insular del s. XVII perquè les poblacions on s’usa el mot no coincideixen amb les que van rebre aquell repoblament. El val., amb *samaruc*, associable a una altra espècie, mostra la seva individualitat. Recordem que *cullereta*, a més d’altres mots com *acurtar*, *rail*, *juí*, *mentira*, *menejar*, *aplegar* ‘arribar’ i la distinció sistemàtica de *a/e* àtones, apareix a *Curial e Güelfa* i s’ha exhibit com a prova de la valencianitat de l’autor (Vený, 2009 e i 2017 e; Ferrando, 2012), coincident amb la proposta de Soler (2017) d’atribuir-ne l’autor a un “valencià d’adopció”, basada en arguments historioliteraris.

Són mots normatius *cullereta*, *cullerot*, des del DOrt, 1917; *cap gros*, al DOrt, 1917, passat a *cap-gros* al DG₁, 1932 i a *capgròs* al DIEC₁, 1995; *renoc*, des del DIEC₁, 1995; *cabot*, des del DIEC₂, 2007.